

Tutkijan testamentti

Reunamerkintöjä Oskar Walzelin muistelmiin

1

Oskar Walzelin saadessa 80-vuotiaana surmansa Bonnin ilmapommituksessa joulukuun lopussa 1944 häneltä jäi kirjaimellisesti raunioihin valmis muistelmateoksen käsikirjoitus. Teoksen toimitti Walzelin sisarenpoikien Felix ja Otto von Trojanin aloitteesta painoon Carl Enders v. 1956 (kustantaja Erich Schmidt, Berliini). »Wachstum und Wandel. Lebenserinnerungen von Oskar Walzel» sisältää yksityiskohtaisen kuvauksen kuuluisan tutkijan sinänsä mielenkiintoisista vaiheista, mutta se on samalla persoonallinen tunnustuskirja, ennen kaikkea tekijän uskonnollista kehitystä käsittelevä, ja sisältää kaiken muun ohessa erittäin huomattavaa metodista pohdintaa, niin että sitä hyvin voisi nimittää myös tieteelliseksi julkaisuksi.

Wienissä v. 1864 syntyneenä muistelija eli lapsuutensa, nuoruutensa ja vielä varhaismiehyytensä kaksoismonarkian ja kukkaansa puhjenneen itävaltalaisen kulttuurin täyteläisimpänä ajanjaksona. Isän suvussa esiintyi huomattavaa taipumusta sotilasuralle. Isoisä oli tykistöupseeri, isoäiti italialainen (tyrolilainen) laulajatar, aikanaan hyvin tunnettu. Tämän eteläisiä rotupiirteitä näyttäytyy jälkeläisissä, myös Oskarissa, jota sen takia aiheettomasti usein epäiltiin juutalaiseksi, sitäkin enemmän, koska hänen vaimonsa Hedvig Karo oli puhdas Berliinin juutalainen. Walzelin äiti Fanny Krippel, turkkurin tytär, varmaan toi tieteellisen lahjakkuuden perheeseen. Avioliitossaan August Walzelin kanssa hän antautui kovaan elämäntaisteluun, miehen, viljatukkakauppiiaan, joutuessa taloudellisiin vaikeuksiin. Urheasti äiti perehtyi liike-elämään ja pelasti perheen toimeentulon. Hänen varsinainen harrastuksensa suuntautui kuitenkin kasvitieteeseen. Poika kertoo hänen vuosikymmeniä ylläpitäneen eräänlaista yksityistä huonekasvitarhaa, josta hän teki tarkkoja havaintoja, perehtyneen alan tieteelliseen tutkimukseen ja päätyneen hyvinkin johdonmukaisiin tuloksiin, joista varmaan erikoisin oli se vakaumus, että eräät kasvit kykenevät itsestään synnyttämään ja kehittämään hyönteislajeja. Lainaukset hänen kirjallisista muistiinpanoistaan ja teorioinneistaan osoittavat poikkeuksellista metodisen ajattelun alkuperäisyyttä ja voimaa. Walzel huomauttaa puoliksi leikillään,

että äiti, harras katolilainen, kuten perheen jäsenet yleensä, todellisuudessa edusti mitä puhtainta vuosisadan lopun materialismia Darwinin ym. hengessä.

Nuoren opiskelijan ja tutkijan tie sen sijaan tuli kulkemaan alun perin materialismia vastaan. Varhaisvaiheissa hän ei sitä itse voinut selvästi nähdä, mutta kirjoittaessaan täysinpalvelleena muistelmiaan hän on kehityksensä tästä kohdasta ja suunnasta sitä tietoisempi. Koko vuosisadan lopun Wienin henkinen ilmakehä — jota olemme tottuneet näkemään keveänä, onnellisena, Johann Straussin ja wieniläisoperetin siivittämänä, Arthur Schnitzlerin ja Hugo von Hofmannsthalin hienostuneen sanataiteen leimaamana — on muistelijan mielessä naturalismin ja materialismin syövyttämä. Vielä naturalismia seurannutta impressionismia hän pitää yhtenä vuosisadan materialismin ilmauksista. Ekspressionismi, jonka vaiheisiin hän arvostelija-tutkijana tuli ottamaan osaa, merkitsi sen vuoksi hänen, niin kuin Hermann Bahrin, wieniläisen aatepolitiikan, mielestä käännettä uuteen henkisyteen, tietoista taistelua materialismia vastaan.

Palatkaamme vielä kehitysvuosiin. Voimakastahtoisien ja lahjakkaan äidin vaikutuksesta Oskar poikavuosiin suunnitteli käytännöllistä elämänuraa, »vita activaa». Kovassa, mutta menestyvässä taloudellisessa kamppailussaan äiti antoi hänelle esikuvan. Keskiluokilla koululainen kuitenkin päätti saattaa opintonsa mahdollisimman hyvään päätökseen ja menestyi niissä niin hyvin, että hänestä, entisestä heikosta ja haluttomasta oppilaasta, tuli luokkansa ensimmäinen. Ansio oli myös etevien ja innoittavien opettajien. Mutta kesti vielä monta pitkää vuotta, ennen kuin oppineen ja tutkijan ura avautui, ainoana mahdollisena. Walzel kuvaa nuoruuttaan yleensäkin siinä valossa, että hän kauan hapuili ja etsi tietään. Hän oli, sanojensa mukaan, heikottahtoinen, päivästä toiseen elelevä tyyppinen wieniläinen. Tahdon ja itsekurin merkitys selvisi hänelle verrattain myöhään. Saamme kuvan impressionismin ajan dilettantista, jota kuitenkin etevät ja määrätietoiset opettajat, heidän joukossaan Wienin yliopiston maineikkaat professorit Erich Schmidt ja Jacob Minor, ikäänkuin askel askelelta taluttavat tieteen pitkille saroille. Tohtorin tutkinon jälkeen (1887) hänellä oli tilaisuus kuunnella akateemista opetusta myös Berliinissä (Wilamowitz, Dilthey, Hermann Grimm ym.), ja itse hän antaa näille kuukausille kehityksensä kannalta suuren arvon. Huomattava tieteellinen tehtävä, Friedrich Schlegelin kirjeiden julkaiseminen, kiinnitti nuoren Walzelin edelleen tieteeseen. Mutta nämä siteet eivät vielä olleet kovinkaan vahvoja, niin hän kertoo, eikä hän suinkaan tällöin ollut vapautunut lukuisista estoistaan, tahdonpuutteestaan, »wieniläisyydestään» sanan huonossa merkityksessä.

Nuoren tohtorin elämässä seurasi merkityksellinen neljän vuoden ajanjakso, todellinen vita activa-episodi. Hänet kiinnitettiin ylhäisaatelliseen Andrian-Werburgin perheeseen kotipettäjäksi. Opetettava oli kouluikäinen Leopold

von Andrian, josta opettajalla aikanaan oli oleva paljonkin iloa, hänestä kun kehittyi runoilija, Stefan Georgen piirin jäsen ja huomattu diplomaatti. Verrattain ahtaissa oloissa kasvanut porvarispoika joutui ylen varakkaaseen, mutta myös henkisesti hienostuneeseen ympäristöön. Oppilaansa »Poldin» kasvattajana (Hofmeisterina) hän liittyi perheeseen, joka milloin vietti aikaansa palatsissaan Wienissä tai maaseudulla, milloin pitkäaikaisilla matkoilla, Venetsiassa, Nizzassa jne. Opettajalle jäi kyllä aikaa omiinkin töihin, mutta ennen kaikkea hänellä nyt oli tilaisuus tutustua aristokraattisen Wienin moniin merkkihenkilöihin: valtiomiehiin, virkamiehiin, seurapiirihenkilöihin, maankuuluihin taiteilijoihin ja kirjailijoihin, joita heitäkin usein liikkui tässä pienessä hovissa. Välitön elämäntuntemus lisääntyi siten huomattavasti. Walzel on jopa sitä mieltä, että hänen tutkijantyössään joskus todettu elämänläheisyys on juuri näiden vuosien välitöntä tulosta. Toisaalta hän näkee parhaiden nuoruusvuosiensa maailmanmiehisyydessä omat vaaransa, olihan hän aika ajoin kulkeutumassa suuntaan, joka tuskin olisi koitunut onneksi. Vain suhteellisen harvoin viittailuin hän puhuu näinä vuosina sensaation kohua herättäneestä rakkaussuhteestaan kuuluisaan, jo iäkkääseen laulajattareen Marie Wildtiin, mutta muistelmien julkaisija täydentää tietojamme aivan riittävästi. Vulkaaninen laulajatar, joka sittemmin teki itsemurhan, rakastui kuin Grillparzerin Sappho nuoreen mieheen ja antoi hillittömällä käytökseltään aihetta skandaalikonikalle aina sanomalehtien seurapiiripalstoja myöten. Nuoren miehen asenne oli ilmeisen passiivinen— olihan hänellä, uudella Phaonilla, kyllin tilaisuutta löytää omat Melittansa niiden nuorten wienittärien joukosta, jotka suosittua ja hauskanäköistä nuorukaista alituisen ympäröivät.

Kotiopettajan, yksityisdosentin ja kirjastovirkamiehen elämä ei siis suinkaan ollut köyhää, pikemminkin se oli täynnä runsaita erilaisia virikkeitä, mahdollisuuksia ja ilonaiheita, mutta vanhan muistelijan silmissä se kangastelee sittenkin lähinnä hapuilun ja päämäärättömyyden aikana, ja selkeän tahdon puute on sille luonteenomaista. Vasta avioliiton solmimisen aikaan v. 1894 tapahtui ratkaiseva käänne: todellinen tutkija heräsi ja aloitti elämänuransa, monenlaiset estot laukesivat, kutsumus kirkastui. Nuori dosentti, joka kehotuksesta, mutta vähin toivein haki Bernin yliopiston varsinaista professorinvirkaa, asetettiin alkuaan kolmannelle ehdokassijalle, mutta kun kaksi muuta hakijaa syystä tai toisesta voitiin sivuuttaa, Walzel sai vakinaisen viran, ennen kuin oli täyttänyt 33 vuotta.

Tämän jälkeen hän pysyi yliopistomiehenä, mikäli sanaa sellaisenaan voi käyttää, sillä Bernistä hän v. 1907 siirtyi Dresdenin Teknilliseen korkeakouluun ja pysyi virassaan vuoteen 1921, jolloin hän kutsuttuna aloitti toimintansa Bonnin yliopistossa. Tyypillisenä akateemikkona hän muistelmissaan joka tapauksessa esiintyy, ja hänellä on runsaasti kerrottavaa opetuksesta, luennoi-

misen tekniikasta, seminaareista, yhteistyöstä oppilaiden kanssa, tutkimustyöstä puhumattakaan. Näihin seikkoihin palaan hieman myöhemmin.

Luentojen ja esitelmien pohjalla Walzel Dresdenin vuosina harjoitti jo hyvin laajaa kirjallista toimintaa; järjestys oli yleensä se, että hän ensiksi suullisesti esitti tutkimuksensa ja kiteytti ne vasta sen jälkeen painettavaan kuntoon. Hän oli, paitsi Teknillisen korkeakoulun, myös Dresdenin Taideakatemian professori ja liikkui jo näinä aikoina ahkeraan esitelmämatkoilla. Virka-asemaansa hän näyttää pitäneen väliasteena jonkin suuren yliopiston varsinaiseen professorinvirkaan pääsy silmämääränään. Muistelmista ei ilmene, minkä vuoksi hänet kuitenkin kerta toisensa jälkeen syrjäytettiin; niin kävi Berliinissä, Wienissä ja Strassburgissa. Kenties hänen luonteessaan oli piirteitä, jotka tekivät hänet vähän suosituksi. Itse hän vain, varsin painokkaasti, viittaa johtajanominaisuksiinsa ja haluttomuutensa antautua muiden ohjattavaksi. Ei ole tiedossani, mikä hänessä oli niin sanoakseni vikana. Joka tapauksessa hän vasta 56-vuotiaana pääsi palaamaan varsinaiseen yliopistotyöhön.

Walzelin erikoisalana oli nuoresta pitäen Saksan romantiikka, sana käsitettynä niin laajasti, että myös suuri klassillisuuden ja idealismin aika kokonaisuutena mahtuu sen piiriin, siis myös Goethen ja Schillerin aika. Siihen eläytyminen määräsi tutkijan oman elämänkatsomuksen pääpiirteet: näiden historiallisten tutkimustensa ansiosta hän vapautui nuoruutensa wieniläisestä »rappiosta», impressionismista, materialismista, vuosisadan vaihteen liioittelevasta nietzscheiläisestä persoonallisuudenpalveluksesta. Kun hän vanhuudessaan toden teolla omaksui katolisen kristillisyyden, ei hän kuitenkaan vain seurannut jonkun Friedrich Schlegelin, Görresin tai Brentanon antamaa esikuvaa. Pohja oli tutkimuksessa, mutta kehitys uskoon tapahtui persoonallisen kokemuksen tietä, valppaassa totuudenetsinnässä ja älyllisissä kannanotoissa oman ajan vallitseviin, epätyytyttäviin aatevirtauksiin. Walzel lähestyy myös uskoa, rukousta, dogmeja ja katolista praktiikkaa tiedemiehenä ja antaa kirjansa loppuosissa imponoivia näytteitä terävä-älyisestä teologisesta ajattelustaan. Häntä tukivat tässä pyrkimyksessä eräät huomattavat kirkonmiehet ja läheiset ystävät. Lapsuudenkodista peritty katolinen usko siten ikäänkuin taistellaan uudeksi ja syvästi omaksutuksi hengen- ja elämänsisällykkeksi.

Bonnissa odotti jo vanhenevaa opettajaa virkatehtävien taakka. Jo Dresdenissä hän oli aloittanut tunnetun kirjallisuustieteellisen käsikirjan (*Handbuch der Literaturwissenschaft*) toimittamisen ja niinikään kirjoittanut sen käänteentekeväen metodologisen osan, tunnetun teoksensa *Gehalt und Gestalt im Kunstwerk des Dichters*. Walzel oli tieteensä suuria nimiä, ja hänen kansainvälinen arvovaltansa kasvoi kasvamistaan. Kauniin tunnustuksen hän antaa työtään helpottaneille, eteville assistenteilleen, ennen muita Ignaz Gentgesille ja Luise Thonille; molemmat olivat huomattavia tutkijoita, edelli-

nen lähinnä puhetaidon teorian ja käytännön alalla, jälkimmäinen meikäläistenkin kirjallisuustieteilijäin tunteman teoksensa *Die Sprache des deutschen Impressionismus* ansiosta. Lähes 70-vuotiaaksi asti Walzel pysyi virassaan ja antoi vielä täysinpalvelleenakin opetusta, mutta kansallissocialismin uusi järjestelmä, joka ulottui mielivaltaisena ja häikäilemättömänä myös yliopistoihin, vaikeutti hänen toimintaansa ja teki siitä lopun. Opettaja, joka neljän vuosikymmenen aikana oli tottunut viettämään elämänsä parhaat hetket katederissa, sysättiin syrjään.

2

Nuorena miehenä Walzel oli kuunnellut maineikkaita luennoitsijoita sekä Wienissä että Berliinissä. Omia kokemuksia alkoi niinikään pian karttua, ensimmäisistä dosenttivuosista lähtien. Opetusvelvollisuuksien vakinaisessa virassa yhä lisääntyessä kävi jo nuorelle professorille selväksi, että vapaa esittäminen miltei aina osoittautui edullisimmaksi ja tarkoituksenmukaisimmaksi. Mitä tottuneempi puhuja, sen vapaammin hän esittää. Tosin eräissä tapauksissa voidaan kehittää paperista lukemisen taitoakin siihen, että »puhujanäänellä» luettukin voi vaikuttaa vapaasti esitetyltä. Walzel sanoo monilukuisissa vierailuesitelmissäänkin tullessaan toimeen ilman konseptia, mutta saaneensa siitä moitetta, koska monissa paikoin kirjoitetun kuulemiseen tottunut yleisö katsoi sellaisen puheen pelkäksi improvisoinniksi.

Seisaalta ja istualta puhumisen teoriaa hän kuvaa seuraavissa, nähdäkseni oikeaan osuissa sanoissaan (s. 156):» — — — Deutlicher enthüllte sich mir bald der geistige Unterschied, der sich beim Sitzen und beim Stehen auswirkt. Wer sitzt, wird ruhiger, bedächtiger, schlichter; wer steht, gewinnt etwas von einer gespannten Feder, wirkt eindringlicher, weckt den Anschein, überreden zu vollen, während der Sitzende vielleicht überzeugender erscheint. Allein wer überreden möchte, fesselt die Hörer schneller und dauernder. Er stellt sie vor Entscheidungen und zwingt sie, zu diesen Entscheidungen Stellung zu nehmen.»

Walzel täydentää näitä suhteellisen yksinkertaisia, joskin kaikille ammattipuhujille hyödyllisiä väitteitään erittelemällä pitkään ja perusteellisesti Joseph Rutzin ja Eduard Sieversin tyyppioppia ja joutuu siten todellisuudessa takaisin niihin ongelmanasetteluihin, joita tapaamme hänen metodisissa pääteoksissaan. Käytännöllisenäkin puhujana hän sanoo hyötyneensä noista opeista, esim. sikäli, että jokainen luettava kirjallinen teksti vaatii oman ruumillis-äänellisen asennoitumisensa. Mutta toisaalta hän varmaan on oikeassa nimenomaan huomauttaessaan siitä, että noita teorioja voidaan todella käyttää tarkoitustaan vastaavalla tavalla vasta perusteellisen tutkimisen ja kokeilun jälkeen. Hänen kaikkea tämänalaista koskevat pohdintansa tarjonnevät virikkeitä ke-

nelle tahansa varsinaiselle puhetaidon opettajalle. Hän tunsi tätä tekniikkaa kohtaan elävää harrastusta.

Seminaariharjoituksista hän tekee niinkään sattuvia huomaautuksia; on kysymys lähinnä meidän kandidaattiseminaariamme vastaavasta opetuksesta. Huomaan hänen melkein pä määritelmänomaisesti tähdentävän samaa, mihin itsekin olen vuosien kuluessa tullut, kun hän kirjoittaa: »Müssen etwa Übungen nicht auch an minderwertigerem Stoff Handwerksgriffe der Wissenschaft versuchen, um sie künftig an wertvollerm Stoff leichter durchführbar zu machen?» Minulle on tullut tavaksi huomauttaa juuri tähän tapaan oppilailleni harjoitusten varsinaista tarkoitusta; onhan niissä todella kysymys ensi askelista »Handwerkin» oppimiseen.

Jokaisen yliopistonopettajan todellisin ja kiistattomin ilonaihe, hyvät oppilaat ja askartelu heidän seurassaan, saa Walzelilta tietenkin huomiota osakseen. Kirjallisuuden ylioppilaiden joukko on sikäläkin kiitollista ainesta, että siihen etsiytyvät filologisten leipäaineiden lukijoiden lisäksi tulevat kirjailijat, sanomalehtimiehet ja tutkijat. Eräät Walzelinkin ylioppilaista ovat sittemmin luoneet itselleen nimen, hieman siellä täällä, eri aloilla. Milloin opiskelijain lukumäärä on hyvin suuri — niinkuin Bonnissa — opettaja kuitenkin helposti kadottaa otteensa yksilöihin. Vähän mieluisa on myös tapaus, mikä hänelläkin näyttää usein uusiintuneen, nimittäin todella kyvykkäiden ja hyviä lupauksia antaneiden nuorten enneaikainen häviäminen tutkimuksen näköpiiristä. Tämä tunnetaan, mutta varmaan asia on myös helposti selitettävissä: onhan esteetiikan ja kirjallisuuden historian tieteellisten harjoittajien »kysyntä» jokaisessa yhteiskunnassa rajallista, ja lopultahan vain eräät omituiset monomaanit ja poikkeusilmiöt pystyvät kutsumuksen varassa elämään. Mutta puhtaana tieteenäkään kirjallisuudentutkimus ei, ei edes sille suotuisissa saksalaisissa maissa, ole päässyt niin sanoakseni arvostetuimpien tieteiden asemaan, sellaisten kuin kielitiede ja historia. Tästä spesiaalitutkijain keskuudessa vallitsevasta käsityksestä lausuili jo Walzelin wieniläinen opettaja, Jacob Minor, kärkeviä ja sukkelia huomaautuksiaan: tieteellinen kuuluisuus ja arvonanto saavutetaan paljoo helpommin vähäisen, filologisessa aikakauskirjassa julkaistun Lautverschiebung-tutkielman avulla kuin suuritöisillä kirjallisuushistoriallisilla monografioilla. Walzel kertoo edelleen saaneensa aivan kyllikseen kuulla olevansa »Damenprofessor»; sellainen leikinlaskuhan kuuluu meikäläisen luontaisetuihin vielä tänäkin päivänä. Myös saksalaiset kirjallisuuden tutkijat vuosisadan vaihteen molemmin puolin näyttävät, aina henkilöiden ja koulukuntien mukaan, mielellään syytelleen toisiaan milloin puuttuvasta tieteellisyydestä, milloin taas kuivasta elämänvieraudesta. Nämä ovat toistuvia keskustelunaiheita vielä nykyisinkin.

Vaikka Walzelin kansainvälinen maine Dresdenin vuosina ja varsinkin

Gehalt und Gestalt -teoksen ilmestyttyä (1923) jo oli kasvanut huomattavaksi, niin että hänessä yleisesti nähtiin alansa johtava tutkija, ei tämä näytä häntä tyydyttäneen. Hän katsoi nimittäin saaneensa kutsun suureen yliopistoon liian myöhään. Siitä johtui, ettei hän mielestään enää Bonnissa kyennyt todella kasvattamaan oppilaita eikä luomaan jälkikasvua niin tehokkaasti, kuin olisi toivonut. Hän oli tuolloin, lähes 60-vuotiaana, jo liian vanha, kärsivällisyyttä ja todellista kasvattajanintoa ei enää riittänyt, puuttui se nuorekas aloitukyky, joka on akateemisen opettajan parhain ominaisuus ja välttämätön avu. Muistelmien lukija saattaa hieman ihmetellä tätä sanoisimmeko toivotonta rakkautta katederiin ja seminaarihuoneeseen, johon samalla implicite liittyy häivä tutkimus- ja kirjallisen työn aliarviointia. Oliko Walzel lopulta sittenkin ensi sijassa intohimoinen pedagogi ja kouluttaja, vasta toisessa sijassa kirjoittava tutkija? Muistelmissa paljastuvat monen mielestä ehkä varsin aiheettomat kompleksit ja katkeruudenpurkaukset viitannevat siihen. Ja vakuuttaahan hän useammin kuin kerran eläneensä täysimmin juuri akateemisena puhujana, katederioppineena. Joka härillä kyntää, se häristä puhuu. Muistelija palaa alituisen tähän mieliteemaansa, yliopiston suljettuun, usein liiankin hermeettisesti suljettuun maailmaan, joka tunnetusti ei suinkaan aina ole ihanteellista eikä edes hedelmällistä. Jos hän toisaalta onkin havainnut luonteenomaisen tiedekuntahengen epäilyttävät ja ummehtuneet puolet, niin hän kuitenkin ilmeisesti koko sisimmän kunnianhimonsa voimalla on kasvanut tuohon akateemiseen ilmapiiriin kiinni kaikilla sydänjuurillaan. Yliopistomiehen on opettavaista kulkea siinä hänen seurassaan, mutta kieltämättä, jos hän pitää silmänsä auki, hänen on myös nähtävä epäkohdat ja rajoitukset.

3

Walzelin akateeminen intohimo — sellaisestakin voinee hänen yhteydessään olla puhe — ja myöhemmin hänen ankara, tieteellisen teologisesti perusteltu katolinen kristillisyytensä täyttävät olennaisesti suuren tutkijan elämän toiminnasta rikkaat vuosikymmenet. Mutta tuohon oppineen elämään sisältyy muutakin: nuoruusvuosina osanotto »elämään» eikä vähimmin wieniläisten kirjailijakahviloiden keskusteluihin, Dresdenin vuosina kiinteä näyttämötaiteen harrastus. Edellisen kohdalla meidän tosin on pakko tyytyä suhteellisen niukkoihin viittauksiin. Ne eivät kuitenkaan ole vailla mielenkiintoisuutta. Olihan nuori Walzel aikanaan lähellä Hermann Bahria ja hänen ympärilleen kerääntynyttä tunnettua wieniläisryhmää. Tämä ei edustanut vain siroa estetismia ja tyylytaitoa, ei vain vuosisadanlopun impressionismia ja tunnelma- taidetta, vaan siinä oli ajan mittaan vahvistuva katolinen lisäpiirteensä, ja notkeanliikkuvainen Bahr kulki aina viimeisen huudon kärjessä, ekspressio-

nismin puolustukseen ja teoreettiseen pohjustukseen asti. Nuorelle tutkijalle oli kieltämättä eduksi se, että hän sekä Andrianin hienosti sivistyneessä ja virikkeitä tarjoavassa seurapiirissä että kirjallisten kahviloiden maailmassa sai tunnuman elävän nykyhetken saksalais-itävaltalaiseen kirjalliseen kulttuuriin, eikä vain saksankieliseen, vaan myös kansainväliseen, aina ranskalaisia ja silloin suurta osaa esittäneitä skandinaaveja myöten. Mitä syvemmälle hän upposi romantiikkaa koskeviin tutkimuksiinsa, sitä selvemmin hän omaksui yhä tietoisemmaksi tulevan oppositioasenteen oman aikansa virtauksiin. Niin kuin olemme nähneet, hän kavahti jo suhteellisen varhain ajan materialismia, impressionismia, nietscheläistä individualismia, nähden ensinmainitussa varsinaisen hallitsevan katsomuksen. Miltei oudostuttavan nopeasti hän näyttää vieraantuneen alkuperäisestä wieniläisestä ympäristöstään, oikeasta henkisestä ja ruumiillisesta kodistaan. Kenties hän ei noina rauhan ja hyvinvoinnin vuosina ollut ainoa itävaltalainen, joka kaipasi varsinaiseen Saksaan. Aina-kin saa muistelmista sen elävän käsityksen, että Saksa, nimenomaan Preussi, jo lapsuudessa veti häntä puoleensa. Oppineen uralla Saksan suuret yliopistot ilmeisesti olivat hänen toiveidensa päämäärä; olihan hänen etevä opettajansa Erich Schmidtkin siirtynyt Wienistä Berliiniin, olihan Berliini sittenkin merkittävämpi hengenkeskus kuin Wien. Varmaan keski-ikäinen Walzel sai tyytyä korvikkeisiin, kun hänen oli vietettävä ensimmäinen vuosikymmenensä professorina Bernissä ja sen jälkeen tyydyttävä neljäntoista vuoden aikana Dresdenin Teknilliseen korkeakouluun.

Näyttämötaiteeseen Walzel jo Wienin aikana solmi suhteita ystävyystyttyään vuosisadan vaihteen kieltämättä suurimman näyttelijän Josef Kainzin kanssa. Tämä mittava taiteilijanero saavutti uudenlaisen, voittamattoman täydellisen näyttämöpuheensa, puhetekniikkansa ansiosta silloin suuren maineensa; tuskin kukaan oli niin täydellisesti kuin hän kyennyt omaksumaan runoilijan tekstin ja ilmentämään sen kaikkia vivahdusasteita. Walzel, jota puhumisen tekniikka aina läheisesti kiinnosti, sai Kainzin tulkinnoista elävimmän kuvan siitä, mitä puhuttu sana voi merkitä. Mutta oppi ei rajoittunut vain siihen, vaan tutkija saattoi löytää näyttelijästä hengenheimolaisen myös kirjallisen sanan erittelystä sinänsä. Kainzin avulla hän vasta pääsi täysin oivaltamaan näyttelijän taiteen ja koko näyttämötaiteen syvimmän olemuksen. Ystävysten keskustelut ja väittelyt olivat myös omansa tehokkaasti tukemaan tutkijaa hänen pyrkinessään uuteen kirjallisuuden näkemiseen, siihen Gesamtschauhun, jota hän pitää metodinsa varsinaisena pohjana ja kulmakivenä. Kainzin loistavien tulkintojen vahvana puolena oli kaiken muun ohessa sekin, että hän pystyi esittämään roolinsa, ja nimenomaan mittavimmat niistä, suurina kokonaisuuksina: katosja-kuulija ikäänkuin johdatettiin huipuille, mistä avautui valtava hengen näköala ihmiseen ja elämään.

Kainzin vaikutusta Walzel kuvaa (s. 122) mm. seuraavin sanoin: »Mühselig rang ich mich damals von dem Atomisieren meiner Wissenschaft zu Gesamtschau empor. Ein besserer Wegweiser als Kainz konnte mir nicht geschenkt werden. Als Schauspieler hatte er das Ganze, das er darzustellen hatte, vor seinem scharfen Auge. Doch auch das ganze Kunstwerk, das zu verwirklichen er mithalf. Oft genug klagte er mir über die vielen, die sich nur um ihr Rollenheft kümmern und alles andere auf der Probe hinzugewinnen zu können meinen. Kainz hätte wohl jedes Stück, in dem er auftrat, in Szene setzen können. — — —»

Näyttämötaiteella tuli siten, tutkijan tunnustuksen mukaan, olemaan oma vaikutuksensa puhtaasti tieteellisen metodiikan, Walzelin metodin syntyyn. Mutta muistelija ei suinkaan pysähtynyt vain Kainzin ja muiden etevien näyttelijöiden antamiin opetuksiin. Nimenomaan Dresdenin vuosina hän pyrki saamaan kokonaiskuvan myös näyttämötaiteen silloisesta kehitysteestä, näyttämöiden koneistosta, teknillisistä apuneuvoista ja ohjauksen menetelmistä. Niin perusteellisesti kuin vain saksalainen voi, Walzel pyrki ja pääsi näyttämöille, ensin Dresdenissä ja sitten muuallakin, vietti pitkiä iltoja kulissien takana ja teki tarkkoja muistuinpanoja, joiden pohjalla sitten syntyi tutkielmia ja kirjoituksia. Max Reinhardt oli tuolloin jo suuressa maineessa, ja hänen niin sanoaksemme raskas tykistönsä herätti kansainvälistä huomiota. Walzelilla oli tilaisuus perehtyä myös hänen, ajan suuren teatterinuudistajan, henkilöön ja työhön. Eräät kriittisentuntuiset viittaukset osoittavat kuitenkin, ettei hän ilman muuta hyväksynyt kaikkea Reinhardtin toiminnassa havaitsemaansa, ja tämä tuntuu kyllä ymmärrettävältä. Ehkä huomattavin tulos näistä opinnoista ja tutkimuksista oli kuitenkin lopulta se tosiasia, että Walzel saattoi käyttää havaintojaan hyväkseen siinä taiteiden estetiikkaa koskevassa tutkimustyössään, josta hän käyttää tunnettua nimikettä »wechselseitige Erhellung der Künste».

4

Tieteensä teoreettisista ja metodisista perusteista Walzel tunnetuissa ja paljon aikalaisiin vaikuttaneissa teoksissaan *Gehalt und Gestalt* ja *Das Wort-kunstwerk* on antanut täyteläisen kokonaiskuvan. Niihin ei tässä ole tarkoitus lähemmin puuttua. Hän ei tietenkään kiellä normaalian historiallisen esitysmetodin oikeutusta, mutta hän tuo sen rinnalle uudenlaisen »Gesamtschaun», ja muistelmissaan hän merkittäväällä tavalla kuvailee kehitystään tämän omaksumiseen ja sovellutukseen. Liian suuressa määrin kirjallisuustiede oli päässyt »atomisoitumaan», hajaantumaa filologis-historiallisiin erillistutkimuksiin — näin hän jo uransa alkuvaiheissa totesi. Sekä tieteellisen

työn että opetuksen kannalta oli välttämätöntä löytää kokoavia näkökohtia, periaatteita, teoreettisia pisteitä. Jos kirjallisuudenhistoria ja -estetiikka tahtoi käydä todellisesta tieteestä, sen oli tavoitettava nämä välttämättömät pisteet. »Ohne Wissen ist Wissenschaft nicht denkbar. Aber Wissenschaft ist mehr als Wissen. Wissenschaft findet die Handhaben und nutzt sie, durch die Wissen geordnet und dem Inhalt des Wissens Sinn gegeben wird. Das alles ist derart selbstverständlich, dass man sich schämen möchte, es noch ausdrücklich zu sagen. Allein die seltsamen Denkwege des späteren 19. Jahrhunderts lenkten von diesen selbstverständlichen Überzeugungen ab. Daher zersplitterte alles Wissen in Einzelheiten, wie immer, wenn Wissenschaft das Einzelne nicht zu einem Ganzen zu vereinigen sucht und dies Ganze mit Sinn erfüllt.»

Toisin sanoen jo nuorelle yliopistonopettajalle kävi selväksi se, ettei hänen tieteensä päässyt eteenpäin eräänlaisesta kuolleesta kulumasta, ellei tutkija henkilö-, aate- ja kirjallisuushistorian ohella tähdentänyt poetiikan, runouden teorian, suomaa lisätukea. Vanha poetiikka ja estetiikka tuskin antoi kylliksi, oli rakennettava uutta ja ajan tasalla pysyttelevää. Katederistaan käsin nuori opettaja jo saattoi todeta, miten vapauttavasti näiden ajatusten esittäminen vaikutti kuulijoihin: nämäkin tunsivat, ettei ollut välttämätöntä hukkaa loputtomiin yksityiskohtiin ja -tapauksiin, vaan että oli mahdollista tavoittaa tyyppillistä, yleispätevää, aina uudelleen palautuvaa (das Immerwiederkehrende). Tässä pyrkimyksessään (die Ergründung der 'Gestalt' von Dichtungen) Walzel ei kuitenkaan tuntenut olevansa yksin eikä ainoa aloitteentekijä; tendenssejä samaan suuntaan oli nähtävissä aikalaisissa ja hänen eräissä wieniläisissä opettajissaankin, ennen kaikkea Richard Heinzelissä. Yleensä Walzel, vaatimattomasti kyllä, on sitä mieltä, ettei kukaan tutkija ole edeltäjistä riippumaton, vaan että kaikki uusimmalta ja yllättävimmältäkin vaikuttava aina rakentuu muiden jo saavuttamille tuloksille. Walzelin metodiopin kehityksessä uusi *näkemistapa* esittää ratkaisevaa osaa: hän terästi havaintokykyään, harjoitti sitä aivan jokapäiväisten, arkisten esineiden näkemisessä. »Muss ich daran erinnern, welche entscheidende Stellung in meinen methodologischen Arbeiten die Kunst rechten Sehens einnimmt?» Niinpä hän kertoo ryhtyneensä tietoisesti tarkkailemaan, miten rautatieveturien »hahmo» Sveitsissä ja myöhemmin Saksassa vaihteli ja muuttui. Arvatenkin kuvataiteista tehdyillä huomioilla oli oma osuutensa, vaikka muistelija yllättävän vähän puhuu nimenomaan niistä. Olihan kuitenkin taidehistorioitsija Heinrich Wölfflin ja tämän uusi tyylioppi hänen ensimmäisiä ja kaikista päättäen tärkeimpiä innoittajiaan. Tähän nerokkaaseen tutkijaan kyllä viitataan, mutta yksityiskohtaisemmat tiedot hänen antamistaan herätteistä lukija löytää suoraan Walzelin teoreettisista teoksista.

Kenties emme tulkitse Walzelin kehityskulkua väärin, jos muistelmista poimittujen mainintojen perustalla näemme siinä jatkuvan jännitystilän ns.

aatehistoriallisen ja muotoanalyttisen metodin välillä. Eihän hänen tarkoituksenaan missään vaiheessa ollut heittää edellistä yli laidan; jo hänen pääteoksensa nimikin *Gehalt und Gestalt* viittaa siihen, että pohjimmaltaan oli kysymys luonnollisesta rinnakkainasettelusta. Mutta ydin ilmeisesti sisältyi siihen tosiasiaan, ettei kirjallisuuden, kirjallisen taiteen olemusta voida oikein käsittää eikä tulkita, ellei tutkimuskohteissa nähdä aatteen ja elämyksen ohessa myös taiteellista muotoa tämän sanan aivan täsmällisessä ja erittelylle alttiissa merkityksessä. Ettei rajan veto suinkaan aina ollut yksinkertaista, sen Walzel on itse kyllin valmis myöntämään. Eräs yksityiskohta, joka kokemukseni mukaan aina väistämättömästi asettuu tielle nimenomaan akateemisessa opetuksessa, jää muistelmissa nähdäkseni liaksi sivuun, nimittäin se, joutuuko missä määrin oppilasasteella oleva tutkijanalku liaksi soveltamaan teoriaa puhtaasti historialliseen teemaan. Tällainen muodon analyysin soveltaminen tapahtuu yleensä liian mekaanisesti, niin sanoakseni oppikirjan mukaan. Vaaditaan kieltämättä jo hyvin kehittyntä tutkijaa, jos mieli välttää metodisten otteiden epäonnistunutta sekoittamista. Metodiotuntemus on välttämätön pohja, mutta se ei saa näkyä lävitse puhtaasti empiirisessä kirjailijan ja hänen teostensa käsittelyssä.

Suuren kirjallisuustieteellisen käsikirjan toimittajana Walzel sai karvaasti tuntea, mitä jonkin erityisalan leimalla osoittaminen tutkijalle saattaa merkitä. *Gehalt und Gestalt* -teoksen ilmestymisen jälkeen hänet luettiin ilman muuta formaalisen metodin edustajaksi, ja eräät arvostelijat olivat sitä mieltä, että koko valtavan historiallisen sarjan piti ilman muuta soveltaa niitä teoreettisia näkökohtia, joita metodologinen osa sisälsi. Sellainen monien kirjoittajien sitominen ikäänkuin yhteen köyteen ei tietenkään ollut mahdollista, senhän sanoo jo terve järki. Mutta toimittajalle koitui ikävyyksiä noiden mahdollisten arvostelevien huomautusten johdosta, sitäkin enemmän, kun hänen tietenkin eräissä tapauksissa oli vaikea saada kyllin hyviä erikoistuntijoita avustajikseen. Pääasia oli tietenkin siinä, että käsikirjan tuli edustaa tieteen viimeistä sanaa nimenomaan kirjallisuuden *historian* kannalta, eikä suinkaan se, että sarjassa noudatettiin päätoimittajan metodisia linjoja. Walzel oli jo pitkäaikaisessa opettajantoimessaan kylliksi havainnut, etteivät itsenäisimmät ylioppilaat olleet taipuvaisia ilman muuta vannomaan mestarin sanoihin. Kuinka hänen siis olisi ollut mahdollista pedanttisesti määrätä avustajiensa metodeja ja periaatteellisia kannanottoja tieteensä pääkysymyksissä? Kun hän joskus, niin kuin hän kertoo tehneensä, antautui joihinkin tämänlaatuisiin neuvotteluihin, tuloksena oli asianomaisen luopuminen yhteistyöstä. (Muuan luonteenomainen esimerkki tavataan muistelmien ss. 187—188.)

Suomalaista muistelmien lukijaa kiinnostanevat ne suhteellisen runsaat sivut, joilla Walzel käsittelee kauan Helsingissä asuneen, täällä asianajajana

ja liikemiehenä toimineen tohtori Hermann Friedmannin teosta *Die Welt der Formen* (1925, 2. p. 1930). Friedmannin edustamasta ns. morfologisesta idealismista hän näet sanoo saaneensa ehkä painavinta filosofista sivustatukea omille teorioilleen. Hän sanoo juutalaista yksityisajattelijaa erinomaiseksi filosofiksi ja hänen teostaan urauurtavaksi. Friedmannin ajattelussa on keskuksena, »akselina», käsitepari haptinen — optinen; eräissä kohdin se peittää, mutta vain osaksi, tunnetumman parin diskursiivinen — intuitiivinen. Walzel todistelee, lyhyesti sanoen, että hän itse koko metodisessa ajattelussaan oli pyrkinyt »optisen» tähdentämiseen taideteosten tulkinnassa. Goethe näki maailman optisesti, laajasti, kokonaisuutena, eikä haptisesti, diskursiivisesti, paloittain. Walzelin oma *Gesamtschau* liittyy samaan kategoriaan. Friedmann, joka ilmeisesti oli käynyt Walzelin opissa ja piti tätä edeltäjänään, laajensi esteettisen problematiikan yleisfilosofiseksi.

Tarkastellessaan vanhuutensa korkealta näköalapaikalta mennyttä elämänsä tutkija kiteyttää vaiheidensa summan seuraavaan toteamukseen: puhtaan ja ankaran tieteen palveluksessa hän oli nuoruuden päivistä paljon muuttunut, kehittynyt dekadentista tai puolidekadentista tahtoihmiseksi, velvollisuusihmiseksi. Vasta suhteellisen myöhäisessä vaiheessa muistelijalle kuitenkin selvisi se olennainen tosiasia, että tieteellä on rajansa, ettei se syvimälle ulottuvanakaan kykene tyydyttämään elämänkatsomuksen tarvetta, jokaisessa pohjalla elävää kaipuuta. Walzel löysi, kuten olemme nähneet, ratkaisun uskosta, mutta ei suinkaan uskonnollisesta, katolisesta tunteesta tai tunnelmasta, sillä uskonkilvoituksessaankin hän esiintyy loogillisesti ajattelevana, problemeja ratkovana tutkijana, rakenteensa ja perusluonteensa mukaisesti.

Suomalaiselle lukijalle, nimenomaan humanistiselle tutkijalle, Walzelin painava muistelmateos tarjoaa runsaasti ajatuksen ravintoa — eikä ainoastaan sen vuoksi, että hänen tieteellisen työnsä vaikutus täälläkin viime vuosikymmenien kuluessa on monella taholla elävästi tunnettu ja tunnetaan edelleen. Hänen akateemisen uransa ja kutsumuksensa oheen liittämänsä reuna-merkinnät paljastavat olennaisia seikkoja, jotka jokainen kokemuksen koulua käynyt humanisti-yliopistonopettaja tuntee läheisesti omikseen. Mutta ennen kaikkea muistelmille antaa niiden suuren linjan probleemien etsimiseen ja tavoittamiseen suuntautunut mieli, ja se on hänessä, vanhassa muistelijassa, sekä luontumusta että periaatetta. Kokemusten laajetessa ja iän karttuessa ongelmat moninaistuvat ja monipuolistuvat, ja niiden kuvaus saavuttaa vaikuttavan suuruuden, niin kuin aina käy silloin, kun puhtaan oppineisuuden ja tieteen rajat ylitetään ja tieteestä astutaan elämään.

Le testament d'un chercheur.

(Notes marginales à propos des mémoires d'Oskar Walzel)

Les mémoires posthumes «Wachstum und Wandel» d'Oskar Walzel, le chercheur bien connu dans le domaine de la littérature (1864—1944), parues en 1956, contiennent, à côté de la description des différentes phases de sa vie, des réflexions relatives aux méthodes de travail scientifiques et forment pour cette raison aussi un travail scientifique qui complète les études publiées par l'auteur durant sa vie. Walzel raconte comment son enfance et sa jeunesse passées à Vienne ont influencé son développement futur, comment il entra en contact avec le monde littéraire et scientifique et comment il atteignit tôt déjà une grande renommée comme chercheur. Il décrit ensuite amplement son activité comme professeur de l'Université de Berne, de l'École des Hautes Études Techniques de Dresde et enfin de l'Université de Bonn. Le matériel contenu dans les mémoires est très abondant. L'auteur consacre une attention détaillée à l'enseignement universitaire, à la technique d'enseignement, à l'éducation des étudiants et avant tout à l'évolution progressive de sa propre méthode scientifique. Progressivement, il atteignit des résultats toujours plus remarquables, qui parurent ensuite assemblés dans ses ouvrages édités entre 1920 et 1930, «Gehalt und Gestalt» et «Das Wortkunstwerk» et éveillèrent un intérêt international. Walzel ne donne pas de lui-même l'image qu'il eût été le seul représentant isolé de la science moderne théorique relative à la littérature. Ce n'était pas non plus le cas, mais malgré cela on peut considérer que sa position dans le domaine de la science était celle d'un pionnier et d'un chef spirituel. Sa manière de voir qui consistait à considérer une œuvre d'art littéraire comme un tout aussi bien du point de vue du contenu que de la forme (Gesamtschau) a eu une influence féconde sur les recherches relatives à la littérature aussi dans des milieux étendus en dehors de l'Allemagne.

Les mémoires ne donnent pas seulement le portrait d'un savant de génie mais aussi celui d'un homme ayant une profonde vie religieuse. Lorsqu'il examine, à un âge avancé, les phases de sa vie, il les cristallise en une somme rendue par les constatations suivantes: Au service de la science, il avait changé depuis les jours de sa jeunesse; d'un décadent, il était devenu un homme de volonté et de devoir. Ce n'est que relativement tard qu'il découvrit que la science, même dans ses manifestations les plus profondes, ne peut satisfaire au besoin d'une vue d'ensemble sur la vie. Walzel trouva la solution à ses problèmes dans un christianisme catholique accepté d'une manière personnelle, mais il parvint à cette conviction aussi comme un chercheur à la pensée logique, qui pose des problèmes et cherche leur solution.

Le lecteur finlandais, surtout s'il est un chercheur humaniste, trouve de nombreuses impulsions et des sujets de réflexion dans les mémoires de Walzel, dont l'ample contenu est chargé de signification, non seulement pour la raison que, dans notre pays aussi, son travail scientifique eut, durant les derniers dix à vingt ans, des influences fécondes qui donnèrent des impulsions aux activités de recherches. Les notes marginales qu'il a faites à sa carrière académique et à sa vocation nous font découvrir bien des questions essentielles qu'un humaniste et un travailleur universitaire reconnaît comme siennes. Mais c'est l'esprit d'un chercheur qui se passionne à découvrir et à résoudre les problèmes qui leur donne leur grande ligne et aussi leur profondeur. Parti des problèmes scientifiques et techniques ainsi que purement humanistiques, il pénétra d'année en année toujours plus profondément au sein des problèmes de la vie éthique et religieuse.

RAFAEL KOSKIMIES